

**Динаміка демографічних змін сербів Косово
у другій половині ХХ ст. – початку ХХІ ст.**

Дана робота розглядає процес змін кількості сербського населення у Косово по відношенню загальної кількості населення регіону, та чинники, які сприяли цим змінам.

Ключові слова: *Косово, Сербія, серби, албанці, біженці, етнос.*

Після Другої світової війни, за даними всеюгославського перепису населення 1948 р. в Автономному Краї Косово та Метохії проживали дві найбільш вагомні етнічні групи: албанці – 68%, та серби – 27% [5, с. 524].

У взаємовідносинах між цими двома етнічними групами протягом ХІХ-ХХ ст. постійно була напружена ситуація. Спочатку причиною тому був переділ територій, після того як Османська імперія втратила Косово – тоді край відійшов до Сербії. А потім, під час Другої світової війни, косовські землі, в більшості своїй, відійшли до Албанського королівства, яке було однією з італійських, а потім німецьких окупаційних зон. Під час окупації албанські колабораціоністи влаштували геноцид та депортації сербів [4, с. 643]. Звільнені домівки заселялися переселенцями з Албанії. З квітня 1941 по серпень 1942 р. албанці вбили близько 10 тис. сербів, а число вигнаних сербів в період всієї окупації становило 100 тис. чоловік [7, с. 40].

У подальшому, після закінчення війни, керівництво Югославії нічого не зробило для відновлення довоєнної етнічної структури Косова. Навпаки, з дозволу лідера соціалістичної Югославії Йосипа Броз Тито, албанські переселенці залишилися в Косово, в той же час сербським біженцям з Косово було заборонено повертатися до своїх домівок – югославський лідер розраховував на те, що Албанія увійде до складу Югославії і таким чином намагався цьому сприяти, проте включення Албанії до Югославської федерації не відбулося [4, с. 643].

У другій половині ХХ ст., у Косово стрімко зростала чисельність албанського населення за рахунок високої народжуваності, при тому, що серби виїжджали з краю. Згодом, албанці почали становити абсолютну більшість населення Косово. У свою чергу серби виїжджали з Косово до центральної Сербії та Воєводини: по-перше, тому що дані регіони більш розвинені в економічному плані, по-друге, сербська меншина зазнавала переслідувань з боку албанського населення краю. В одному з повідомлень Міністерства внутрішніх справ Сербії в 1966 р. підкреслювалося: «В середніх школах, середніх спеціальних закладах та гімназіях молоді легально викладають націоналізм. Ворожа активність зростає. І таких акцій останнім часом стає все більше – організація бойкоту, фізичні напади на осіб чорногорської і сербської

національності, загрози і примуси до від'їзду з цієї території, відкриті ворожі виступи в громадських місцях...» [2, с. 12-14].

У 1981 р., після смерті Йосипа Броз Тито, який успішно справлявся з націоналістами та іншою опозицією, у Косово почалися масові албанські протести, які не припинялись аж до 1999 р. Албанці вимагали надати Косову статус республіки та припинити вважати албанців національною меншиною, надавши їм статус однієї з основних націй Югославії [5, с. 751]. У відповідь Белград відреагував прямо протилежним чином – протести жорстко придушувались, а Косово незаконним шляхом позбавили статусу автономії. У відповідь албанці створюють паралельні інститути влади, дехто чинить пасивний спротив, найбільш радикальні розпочинають збройні напади на сербських поліцейських. Проводиться референдум, на якому албанці підтримують незалежність Косова, а серби, в свою чергу, ігнорують референдум [5, с. 760]. Притиснення сербського населення продовжувалися – націоналісти використовували будь-які методи, аж до погроз фізичного знищення сербів та чорногорців. Албанські радикали оскверняли пам'ятники культури, православні церкви і кладовища, підпалювали будинки, вбивали людей, обмежували свободу пересування. Наслідком цього став масовий від'їзд сербських сімей з краю. У 1981 р. з 1451 населеного пункту в 635-ти не залишилося жодного серба. Напругу підвищувала і великосербська риторика Слободана Мілошевича. У 1991 р. частка сербського населення у Косово не перевищувала 10%, вже в семи з 23 общин краю серби не проживали [4, с. 646].

У лютому 1998 р. почалася Косовська війна між Югославською Народною Армією, яка захищала територіальну цілісність Югославії та Армією Визволення Косова – албанськими сепаратистами. Почалися сербські погроми, але паралельно по відношенню до албанського населення з боку ЮНА також проводилися етнічні чистки [3, с. 172]. Це засуджувалося країнами НАТО та ЄС, які відкрито підтримували албанців, при цьому про насилля по відношенню до сербів, ними, зазвичай, майже не згадувалось.

Згодом, розпочалась військова операція НАТО проти Югославії, яка завершилася виведенням югославських військ з Косова, та переходом краю під контроль Тимчасової Місії ООН у Косові, а також введення миротворчого контингенту під керівництвом НАТО – KFOR, який брав на себе зобов'язання захищати косовських сербів, їх культурну спадщину, та демілітаризувати АВК.

Проте миротворцям не завжди вдавалося захистити мирне сербське населення. 23 липня 1999 р., через місяць після виведення югославських військ, у селі Старо-Грацко було вбито 14 сербських фермерів, у скоєнні злочину підозрюють бойовиків АВК. Також, з червня по вересень у м. Гнилане бойовиками АВК було вбито 80 сербів. Згідно з книгою Карли дель Понте, яка була прокурором Міжнародного Трибуналу по Колишній Югославії, прокуратура отримала інформацію від Тимчасової Місії ООН у Косові про те, що в Косові були викрадені близько 300 сербів, які пізніше були перевезені до таборів, що знаходяться в Албанії. Це сталося влітку 1999 р. незабаром після того, як в Косово були введені війська НАТО. Колишній прокурор стверджує,

що органи викрадених потім були вилучені і продані за кордоном [6]. Але трибунал розслідування не розпочав. Згідно Human Rights Watch, «близько 800 цивільних осіб неалбанської національності були викрадені та вбиті у проміжок часу з 1998 до 1999 року, 479 осіб пропали без вісти... більшість з них серби»[3, s. 572].

Знищувалася також і сербська культурна спадщина, осквернялися сербські цвинтарі та пам'ятники: на сьогоднішній день зруйновано або пошкоджено 155 сербських православних храмів, Ще частина храмів була зруйнована у 2004 р. під час хвилювань у Косово, які почалися 15 березня 2004 р., після того як невідомими був убитий сербський підліток в селі Чаглавіця. Місцеві серби на знак протесту провели мітинг і перекрили рух транспорту. 16 березня троє албанських дітей потонули в річці Ібар. Було висунуто припущення, що цих дітей втопили серби, помстившись за вбитого сербського підлітка. Однак це твердження так і не було доведено. 17 березня в албанській частині міста Косовська-Мітровіця, тисячі албанців зібралися на мітинг, присвячений потонулим дітям. У сербській частині міста зібрався натовп сербів. Ворогуючі сторони підійшли до мосту через Ібар, що розділяє місто на сербську і албанську частини. Миротворчим силам довелося застосувати гумові кулі, сльозогінний газ, шумові гранати, щоб запобігти зіткненню сербів і албанців. Проте в результаті зіткнень загинули 8 осіб (6 албанців і 2 серба), було поранено близько 300 осіб. Насильство продовжилось 18 березня у багатьох населених пунктах Косова. Зіткнення відбулися також в Липлянах, Обіличі, Приштині. Підпалювалися сербські будинки, скоювалися напади на храми та їх служителів, тисячі сербів були вигнані зі своїх домівок. Близько 730 будинків, які в основному належали сербам, а також 36 православних церков, монастирів і інших об'єктів були значно пошкоджені і зруйновані. 4100 осіб стали біженцями: 82% біженців це серби, які були змушені покинути свої будинки, інші – цигани та македонці [5, с. 869].

У 2011 р. кількість сербів у Косово складала близько 90 тис. осіб, переважна більшість яких проживає у північному Косово, де серби складають більшість. Таким чином, серби складають близько 5% населення невизнаної республіки [1]. Частина біженців, при матеріальній підтримці Сербії, повертаються до своїх домівок, проте їх кількість дуже не значна, та не перевищує кількості виїжджаючих з Косово сербів.

Таким чином, Косово поступово перетворюється на моноетнічний регіон. Населення сербських анклавів невпинно скорочується, а сербська культурна спадщина зазнала вагомих втрат. У порівнянні з 1948 р. кількість сербів у Косово скоротилася вдвічі. Невирішеною залишається ситуація у північному Косово, 90% якого складають серби, які відмовляються підпорядковуватись керівництву частково визнаної республіки і вимагають автономії для них, з подальшим правом на повернення до складу Сербії, але країни НАТО та ЄС підтримують територіальну цілісність та суверенітет Республіки Косово.

Література

1. **CIA. The World Factbook** / Europe / Kosovo [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kv.html>
2. **Ćosja R.** Gandijeovski put udaljava od cilja / Monitor. Beograd, 1994. 2 sept. –24 s.
3. **Human Rights Watch.** Ratni zločini na Kosovu, 2001 – 620 s.
4. **Гуськова Е. Ю.** История югославского кризиса (1990-2000) / М.: Алгоритм, 2001 – 713 с.
5. **Никифоров К. В.** Югославия в XX веке: Очерки политической истории / М.: Индик, 2011 – 888 с.
6. **Совет Европы обвинил** Хашима Тачи в торговле человеческими органами [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ru.tsn.ua/svit/sovet-evropy-obvinil-hashima-tachi-v-torgovle-chelovecheskimi-organami.html?authstate=6>
7. **Терзич С.** Историческая подоплека событий в Косово и Метохии / Обозреватель. – М., 1998. №10. – 56 с.

Yerokhin V. The dynamics of the demographic of Serbians of Kosovo in the second half of the XX century – the beginning of the XXI century.

This paper considers the process of changing the number of Serbian population in Kosovo relative to the total population of the region and the factors that contributed to these changes.

Keywords: Kosovo, Serbia, Serbs, Albanians, refugees, ethnicity.